

Судей вказати. А еслы бы судья выпису дати не хотел, тогды маеть взяти з со-бою трех шляхтичов и зася в него просити; тогды он конечно будетъ повинен дати.

[10] 9. О прокураторы

О именя, о шкоды, о кгвалты не маеть жаден чужоземец прокуратором быти ани о том мовити перед нами, господаром, ани у земском праве, одно который бы был у Великом князьстве оселый.

РОЗДЕЛ ДЕВЯТЫЙ: О ЛОВЫ, О ПУЩИ, О БОРТОНЕ ДЕРЕВО, О ОЗЕРА, О ВОБРОВЫЕ ГОНЫ, О ХМЕЛИЩА, О СОКОЛЫИ ГНЕЗДА

1. Хто бы чии ловы кгвалтом половил

Тэж уставляем: хто бы чие ловы кгвалтом половил, тогды тому, в чией пущи будеть половил, маеть кгвалт заплатити дванадцати рублей грошей, а на нас, господара противен масть заплат под ценою, который звер будеть половил, яко ниже написано...

2.5. Каментарыі да Статута 1529 года

У прэмбуле да Статута вялікі князь літоўскі і кароль польскі Жыгімонт аб'яўляе аб тым, што жадае даць правы ўсім жыхарам дзяржавы — «подданым а тубыцом», свецкім і духоўным, праваслаўным і каталікам, усім тым, хто меў гэтая права ад папярэдніх князёў (Казіміра, Аляксандра і іншых). Гэта тычыцца маёмасных правоў і шляхецкіх вольнасцей, адносна якіх былі выдадзены адпаведныя граматы на лацінскай і рускай (у сэнсе тагачаснай беларускай) мовах. Вялікі князь адзначае, што права гэтая Статутам пацвярджаюцца і павялічваюцца на вечныя часы.

РАЗДЗЕЛ 1

У першым раздзеле Статута паўтараюцца, удакладняюцца і да-паўняюцца палажэнні агульназемскіх грамат аб адказнасці кожнага чалавека індывидуальна за ўласныя правапарушэнні ([арт.7](#)); аб падпарадковавасці ўсіх людзей, як багатых так і бедных, адноўкаўым пісаным законам дзяржавы ([арт.9](#)); аб ававязковым і неадкладным разглядзе, з удзелам па-ноў радных, тых судовых спраў, якія былі ўзбуджаны пры папярэдніх князях ([арт.14](#)) і інш.

Арт.19. Вялікі князь пацвярджае падараванні (пажалаванні) феадалам зямель, якія былі здзейснены ў свой час папярэднімі князямі.

Арт.20. Князь абяцае ў заканадаўча рэгламентаваны тэрмін разглядца судовых справы, якія тычыцца гонару і годнасці асобы. У тым выпадку, калі б хто не дачакаўся разгляду сваёй справы і памёр, гэта не павінна было шкодзіць яго нашчадкам.

Арт.22. Гаворыцца аб вызваленні жыхароў дзяржавы ад шэршу павіннасцей і аб захаванні некаторых іх ававязкаў адпаведна звычаёваму праву.

Арт.23. Прадпісаецца пад пагрозай крыміналнага пакарання выконваць пастановы вялікага князя, якія ён прымае сумесна з радай.

Арт.24. У тым выпадку, калі князем быў выдадзены пісьмовы да-кумент (грамата) адносна маёмасных правоў адной асобе, а потым на гэтую маёмасць ён выдаў іншай асобе грамату, то лічыцца законным першы

дакумент. Акрамя выпадкаў неўступлення ў валоданне маёmacцю першай асобай на працыту дзесяці гадоў.

Арт.25. Мае вельмі важныя карактар у сувязі з тым, што Вялікае княства Літоўскае знаходзілася ў стане уніі (дагавора) з Польшчай. Закон забараняе вялікаму князю, які адначасова з'яўляўся і каралём Польшчы, рабіць падараванні зямель або чаго іншага на тэрыторыі Княства ў той час, калі ён знаходзіўся ў Польшчы. Удакладняеца, што граматы на валоданне нерухомасцю ў дзяржаве павінны прымацца толькі разам з панамі раднымі (радай Вялікага княства Літоўскага) на вальным сойме.

Арт.26. Забараняеца падданым Вялікага княства становіца на пастой на княжацкіх дварах (былі размешчаны па ўсёй тэрыторыі дзяржавы і з'яўляліся цэнтрамі па збору падаткаў) і браць там пракорм для сябе і коней, акрамя днароў, якія былі размешчаны ў пушчах.

РАЗДІЛ 2

У другім раздзеле, які прысвечаны воінскому абавязку жыхароў Вялікага княства Літоўскага, найбольш важнымі з'яўляюцца нормы, якія рэгламентуюць абавязак усіх ваеннаабавязаных людзей пад час вайны выконваць воінскую службу паводле спецыяльнай пастановы, а таксама парадак з'яўлення ў дзеючую армію (**арт.1**).

Арт.2. Вялікі князь грозна прыказвае эбірацца ўсім ваеннаабавязаным асобам пад павятовымі харугвамі (сцягамі), акрамя асаблівых гетманскіх прадпісанняў і інш.

Арт.15. Забараняеца на вайне прычыняць школу мясцоваму насельніцтву, браць у яго розныя рэчы і харч. При неадкладнай жа патрэбе — закон абавязвае кампенсаваць узятае ў насельніцтва адпаведна спецыяльнай уставы, што сведчыць аб пэўных правах жыхароў дзяржавы і аб рэгламентацыі іх узаемаадносін з самай дзяржавай.

РАЗДІЛ 3

Прысвечаны правам і вольнасцям шляхты.

Перш за ўсе вялікі князь абавязваеца ў выпадку набыцця права кіравання яшчэ якой-небудзь дзяржавай, не прыносяць школды Вялікаму княству Літоўскому і панам радным (**арт.1**), не памяншаць тэрыторыю дзяржавы (**арт.2**), не даваць чужаземцам пасад і земляў у дзяржаве (**арт.3**), захоўваць папярэдне вызначаныя і дадзеныя пасады ў Княстве і дазваляць службовым асобам дзеянічаць адпаведна старым звычаям, аднак выкарстоўваць пры гэтым Статут (**арт.4**).

Арт.5. Закон забараняе па завочнаму абвінавачванню адбіраць пасады і землі, а караць абвінавачаных патрабуе толькі за іх уласную віну і ў судовым парадку.

Арт.6-7. Вялікі князь пацвярджае дзеянасць папярэдніх заканадаўчых актаў. Новыя ж законы абяцае прымаць з мэтай карысці для дзяржавы і толькі з дазволу паноў рады. При гэтым абяцае ўсіх феадалаў, мяшчан і іх людзей захоўваць пры свабодах і вольнасцях, дадзеных ім (гаспадарам) і яго папярэднікамі.

Арт.8. Замацоўвае права ўсіх феадалаў свабодна выязджаць за межы дзяржавы з мэтай пошуку лепшай долі, або для навучання рыцарскай справе, аднак за выключэннем зямель непрыяцельскіх.

Арт.9. Рэгламентуе права феадалаў і мяшчан свабодна наследаваць маёmacьць уласных бацькоў.

Арт.10. Забараняеца ўзвышшать простых людзей над шляхтай. Шляхту ж закон патрабуе заўсёды захоўваць пры свободах і вольнасцях.

Арт.16. Пад пагрозай крымінальнага пакарання ўсе падданыя дзяржавы абавязваюцца выконваць пастановы мясцовай адміністрацыі.

РАЗДЗЕЛ 6

Арт.1. Замацоўваеца прынцып усеагульнасці права. Службовыя асобы дзяржавы і суддзі абавязваюцца ў сваёй дзейнасці карыстацца толькі пісаным законам. У выпадку неурэгульванасці нормамі Статута тых ці іншых грамадскіх адносін, дазваляеца дзейнічаць у адпаведнасці са звычаямі, аднак з умовай, што пазней на сойме новая норма павінна быць прынята.

Арт.2. Удакладняеца папярэдні артыкул. Закон патрабуе завяршэння разгляду справы ў судах нават у тым выпадку, калі б суддзі судзілі не ў адпаведнасці з пісаным законам. Аднак пасля разгляду справы пакрыўджаны разам з суддзямі павінен будзе з'явіцца на вялікакняжацкі або соймавы суд.

Арт.10. Заканадаўча замацоўваеца правила, па якому ў Вялікім княстве Літоўскім чужаземцы не маюць права быць адвакатамі («пракураторамі»).

РАЗДЗЕЛ 9

Заканадаўца клапоціцца аб захаванні прыродных рэсурсаў. Упершыню ў гэтым раздзеле замацоўваюцца нормы, якія накіраваны на ахову прыроды. Так, напрыклад, **арт.1** пад пагрозай значнага штрафу на карысць вялікага князя і выплаты ўласніку кошта жывёлы забараняе паляваць у чужых лясах. Пры гэтым Статут дакладна рэгламентуе кошт лясных звяроў, птушак і шмат іншага.

2.6. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года

(вытрымкі з выдання: Статут Великого князьства Литовского 1566 года и поправы статутовые 1578 года // Временник Московского о-ва истории и древностей российских. 1855., кн.25.С.1-242)

РОЗДЗЕЛЬ ПЕРВЫЙ О ПЕРСОНЕ ГОСПОДАРСКОЙ

Артыкуль 25.

О МЫТЕХЪ НОВЫХЪ.

Текъ уставуемъ и приказуемъ, абы жаденъ чловекъ въ томъ панстве нашомъ Великомъ Князестве Литовскомъ не смель новыхъ мытъ вымышляти ани встановляти? ни на дорогахъ, ни на местехъ, ани на гребляхъ, ани на рекахъ, ани въ торгахъ, ани въ mestечкахъ ни въ стодолохъ, або въ корчмахъ на гостинцахъ въ именьяхъ своихъ, кроме которые бы были зъ стародавна установлены, або мели бы на то листы продковъ нашихъ або наши...